

## DOPRINOS ORGANSKE PROIZVODNJE ODRŽIVOM SISTEMU I EKOTURIZMU NA RURALNOM PODRUČJU FBiH

### THE CONTRIBUTION OF ORGANIC PRODUCTION TO SUSTAINABLE SYSTEM AND ECO-TOURISM IN RURAL AREA OF FBiH

Sejad Herceg

#### APSTRAKT

Mogućnosti obnove razvoja održivog sistema i eko-turizma na području Federacije Bosne i Hercegovine su velike, kako sa aspekta raspoloživih obradivih površina tako i potreba stanovništva i mogućnostima osiguranja dovoljnih količina proizvoda.

Federacija Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu FBiH) raspolaže sa velikim bogatstvom i raznovrsnošću ljekovitih biljnih vrsta i gljiva u skupinama prirodne vegetacije. Prikupljanje i upotreba istih je izuzetno raširena i od velike je važnosti za život stanovništva, posebno u ruralnim područjima.

Kad pogledamo sa ekološkog, socijalno-ekonomskog aspekta te sa aspekta održivosti kao i aspekta zdravstvenog motiva vidjet ćemo da organska proizvodnja ima realne šanse kao održiva proizvodnja koja sa malim ulaganjem može doprinijeti bržem razvoju poduzetništva i turizma.

Ekološki održivim sistemom obnove prirodnih resursa, raznolikošću biljnog i životinjskog svijeta, očuvanjem i poboljšanjem okoliša, uvođenjem novih kultura i biljnih vrsta, ovaj ekološki čist prostor može dugoročno biti zanimljiv i za ekološki turizam te izvor prihoda mnogim porodičnim gazdinstvima. Ekološki zdravo područje treba održati, sačuvati, oplemeniti i u još kvalitetnijem stanju predati generacijama koje dolaze, a sve za dobrobit

ovog stanovništva. Mogućnost samozapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta u porodičnim gazdinstvima bi mogla da bude jedna od bitnih funkcija prevazilaženja krize i ubrzanog razvoja na ruralnim područjima BiH.

Organska poljoprivredna proizvodnja u svojoj standardizaciji razmišlja o očuvanju prirodnih resursa, biodiverziteta, različitosti biljnog i životinjskog svijeta. Kroz sve ove elemente možemo reći da organska proizvodnja kroz svoju strategiju veže okoliš, turizam i kroz zajednički nastup na tržištu dobija veću vrijednost kvalitete proizvoda.

Znajući da entuzijazam ljudi jeste bitna odlika u početnim fazama provjere ideja, ali pri stvaranju dugoročno profitabilne i održive strukture uz to se mora ići na brza i značajna materijalna ulaganja koja mogu animirati kritičnu masu proizvođača i objediniti ih sa ciljem izrade vlastitog prepoznatljivog i profitabilnog proizvoda i njegovog direktnog plasiranja na tržištu.

ORGANSKA PROIZVODNJA HERCEG već duži niz godina razvija projekat razvoja organske proizvodnje na području općine Novi Travnik, kao i na području Federacije BiH. Svjesni smo i činjenice da samo kvalitetnim proizvodom možemo osvojiti tržište i povjerenje kupaca, a na bazi toga povećati primarnu proizvodnju bez rizika za adekvatan plasman. S tim ciljem je nastavljena primjena tradicionalnog uzgoja brz primjene hemijskih sredstava.

**Ključne riječi:** Organska proizvodnja, održivi razvoj, lanac vrijednosti, ekosistem.

**Key words:** Organic production, sustainable development, value chain, eco – system.

## **ABSTRACT**

Renewal's possibilities to developing sustainable system and eco-tourism in Bosnia and Herzegovina area are great due available arable land as well as needs of inhabitant and possibilities of insurance sufficient quantities of domestic products.

The Federation of Bosnia and Herzegovina (abbreviated as FBiH) has a great enrichment and diversity of herbage and mushrooms in groups of natural vegetation. Collecting and usage of the same is very widespread and has a large importance for the life of the population, especially in rural areas.

When we take an overview at the environmental aspect, the social - economic aspect and the aspect of sustainability as well as the health aspect we will find that organic manufacturing has a real opportunity as a sustainable manufacturing with a contribution to an intense development of entrepreneurship and tourism with a small investment.

Renewal's environmentally sustainable system of natural sources, flora's and fauna's diversity, the preservation and improvement of the environment by adopting new cultures and plants, could contribute this ecologically clean area to be an interesting on long term for ecological tourism as well as a source of revenues for many family farms. Environmentally sound area should be sustainabled, preserved, enriched and even better given to future generations and all that for the benefit of the population. The possibility of self-employment and job creation in the family farms could be one of the important features in overcoming the crisis and the rapid development of the rural areas of Bosnia and Herzegovina.

Organic agriculture in its standardization take into a consideration the biodiversity, the diversity of plant and animal world and possibilities of preserving natural sources. Through all of these elements we can say that organic manufacturing gets higher value of product quality through its strategy which binds the environment, tourism and the joint access on a market. Knowing human enthusiasm as an essential feature in the initial stages of testing ideas, to a creation of a long-term profitable and sustainable structure needs are based to the swift and significant financial investments, which can animate a critical mass of producers and consolidate them with the aim of making its own distinctive and profitable product and its direct placement on a market.

ORGANIC PRODUCTION HERCEG for a number of years has been developing a project of developing organic manufacturing in area of Municipality Novi Travnik and area of FBiH. We are aware of the fact that only quality product can win the market and the trust of customers, and on that basis to increase primary production without a risk to an adequate placement. In the aim of that, it has been continued application of traditional cultivation without of any usage of chemicals.

Guidelines to the improvement of sustainable development and eco – tyrism in our area by initiating the development of organic agriculture can be seen in the following:

## **UVOD**

Stagnacija privrede u ratnom i poratnom periodu i dugi vremenski period nemogućnosti korištenja prirodnih resursa je veliki hendikep za našu privredu, ali u fazi obnove i unapređenja kompleksa hrane to je i podobnost da se odaberu novi pristupi rješavanja ovog problema. To je prilika da se održivi sistem podigne na jedan viši nivo u skladu sa savremenim dostignućima i tendencijama u tom pogledu, u razvijenim zemljama.

Kad pogledamo sa ekološkog, socijalno-ekonomskog aspekta te sa aspekta održivosti kao i aspekta zdravstvenog motiva, vidjet ćemo da organska proizvodnja ima realne šanse kao održiva proizvodnja koja sa malim ulaganjem može doprinijeti bržem razvoju poduzetništva i turizma.

Ekološki održiv sistem obnove prirodnih resursa, raznolikost biljnog i životinjskog svijeta, očuvanje i poboljšanje okoliša, uvođenjem novih kultura i biljnih vrsta, ovaj ekološki čist prostor može dugoročno biti zanimljiv i za ekološki turizam te izvor prihoda mnogim porodičnim gazdinstvima. Ekološki zdravo područje treba održati, sačuvati, oplemeniti i u još kvalitetnijem stanju predati generacijama koje dolaze, a sve za dobrobit ovog stanovništva. Mogućnost samozapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta u porodičnim gazdinstvima bi mogla da bude jedna od bitnih funkcija prevazilaženja krize i ubrzanog razvoja na ruralnim područjima BiH.

Organska poljoprivredna proizvodnja u svojoj standardizaciji razmišlja o očuvanju prirodnih resursa, biodiverziteta, različitosti biljnog i životinjskog svijeta. Kroz sve ove elemente možemo reći da organska proizvodnja kroz svoju strategiju veže okoliš, turizam i kroz zajednički nastup na tržištu dobija veću vrijednost kvalitete proizvoda.

Postoje, u našoj zemlji, mladi kreativni ljudi koji svoju perspektivu vide u organiziranoj proizvodnji i koji su na skromnim posjedima i bez značajnih ulaganja uspjeli da osmisle i markentiški provjere svoje proizvodne i prerađivačke mogućnosti kroz specifične, za naše uvjete nove, proizvode. Osnova su iskorištavanje prirodnih uvjeta i blagodati prirode na nezagađenim planinskim područjima, uz prakticiranje tradicionalne proizvodnje pri uzgoju odabranih biljnih vrsta i njihovoj

preradi te sakupljanju i preradi samoniklih vrsta.

Smjernice ka unapređenju održivog razvoja i eko-turizma na našim područjima, a kroz iniciranje razvoja organske poljoprivrede mogu se ogledati u slijedećem:

1. da proizvede više bogatstva nego što to čini sada i na taj način značajno doprinese oporavku i rastu cijele ekonomije;
2. da proizvede bezbjednu i visoko kvalitetnu hranu, atraktivnu za potrošače u B i H i inostranstvu;
3. da utječe na zaštitu čovjekove okoline i ima potencijal da prati razvoj profitabilne turističke ponude;
4. da prati nove pristupe koji su potrebni da omoguće Bosni i Hercegovini da se pridruži EU-i i Svjetskoj trgovinskoj organizaciji i da ima koristi od toga;
5. da bude značajan pokretački faktor i pomogne da se lakše pređu putevi obnove i razvoja cjelokupne privrede.

Procjene, ograničenja i mogućnosti u ovom sektoru te dizajniranje održivih i efikasnih rješenja imaju i naučnu i praktičnu vrijednost. Rezultati istraživanja mogu doprinijeti održivom razvoju MAP sektora, bitnom opredjeljenju prema usmjerenjima organskih proizvodnji u mapiranje potencijala za stvaranje veće ekonomske vrijednosti, socijalne i okolišne održivosti.

## ODRŽIVI SISTEM

*"Zemlja se može eksploatisati i opustošiti tokom pet godina u korist brzog profita, ali stotinu godina čuvanja i njegovanja neće u potpunosti otkloniti štetu." (Glikson, 1971)*

Prije gotovo četvrt vijeka, Svjetska komisija za životnu sredinu irazvoj (World Commision on Environmental and Development), poznata i kao *Brundtlendova* komisija, objavila je izvještaj u kome je ukazala na opasnosti po ljude i planetu Zemlju od politike

ekonomskog rasta koja ne uzima u obzir mogućnosti regeneracije planetarnih resursa. Najutjecajnija definicija održivog razvoja je ona koju je predložila *Brundtlendova* komisija<sup>134</sup>:

„Održivi razvoj je onaj razvoj koji zadovoljava sadašnje potrebe, ne ugrožavajući mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.“ Ova definicija uključuje dva osnovna koncepta: najrazvijenije zemlje svijeta politici ekomenadžmenta daju prioritarno mjesto u okviru svojih razvojnih programa. Visok nivo zaštite i njeno utemeljenje na ekonomskim principima, po kojima svaki zagađivač mora da plati štetu, donosi dobre rezultate. Na nivou Evropske unije koncept održivog razvoja ugrađen je u ekonomske i razvojne politike svih zemalja članica, kao i onih koje namjeravaju to da postanu. Na konceptu održivog razvoja izgrađena je zakonska regulativa koja obuhvata zaštitu zemljišta, vode i vazduha, zaštitu od radijacije, zaštitu prirodnih bogatstava i uklanjanje otpadnih materijala i toksičnih supstanci. Koncept obuhvata praćenje i procjenjivanje utjecaja svih projekata i subjekata na životnu sredinu i prikupljanje i obradu svih informacija u vezi sa tim. Osnovna svrha zakonske regulative jeste zaštita zdravlja populacije i očuvanje biodiverziteta.

Koncept održivog razvoja odražava široko prihvaćenu činjenicu da je postojeći koncept konzumiranja resursa, po glavi stanovnika, neodrživ. Nov koncept pod resursima podrazumijeva naslijeđa materijalne prirode (šume, pašnjaci, nezagađena voda, vazduh i zemljište, okeani), ali podrazumijeva i sposobnost zemljine kugle da apsorbira otpad nastao kao rezultat djelovanja različitih tehnologija.

Za menadžment kvaliteta životne sredine značajna je serija standarda ISO 14000,<sup>135</sup>

čija je primjena u porastu, u svim zemljama Evropske unije i kojih se moraju pridržavati i one zemlje koje žele članstvo u EU-u.

Nažalost, u našoj zemlji je poštovanje propisanih pravila još uvijek na veoma niskom nivou. Uprkos ili zahvaljujući tome, naša zemlja se nalazi na spisku zemalja Evrope u kojima je prirodna sredina u cjelini manje ugrožena, a po broju nekih vrsta nalazimo se u samom vrhu.<sup>136</sup>

Održivi razvoj je proces koji dozvoljava da se razvoj ostvaruje bez degradiranja ili iscrpljivanja onih resursa na kojima se i zasniva. To je generalno gledajući, moguće ostvariti ili upravljanjem resursa na način da se oni mogu samoobnavljati u mjeri u kojoj se koriste, ili većom zastupljenošću i upotrebom resursa kod kojih je period vegetacije kratak. Takvim pristupom, resursi mogu da služe budućim, u istoj mjeri, kao i sadašnjim generacijama.

Koncepcija održivog razvoja bazira se na 3 osnovna principa, koja proističu iz pomenute definicije, a to su:

- *princip ekološke održivosti* – koji obezbjeđuje da razvoj bude kompatibilan sa održavanjem vitalnih ekoloških procesa, biološke raznovrsnosti;
- *biološki princip socijalne i kulturne održivosti* – koji obezbjeđuje da razvoj bude kompatibilan sa kulturnim i tradicionalnim vrijednostima ljudskih zajednica i doprinosi jačanju njihovog identiteta;
- *princip ekonomske održivosti* – koji obezbjeđuje da razvoj bude ekonomski efikasan i da se resursima upravlja na način da njih mogu uspješno da koriste i buduće generacije.

---

<sup>134</sup><http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

Brundtland izvješće

<sup>135</sup><http://www.bas.gov.ba/index>

---

<sup>136</sup>[www.dei.gov.ba/dokumenti/?id=4756](http://www.dei.gov.ba/dokumenti/?id=4756)



Slika 3. Kako djelovati u smjeru održivog razvoja

Zahtjev za dostizanjem održivog razvoja kao i potreba rješavanja globalnih problema koji pogađaju planetu na kojoj živimo, nametnuli su kao imperativ stvaranje daleko efikasnije politike zaštite životne sredine.

Degradacija životne sredine mora se blagovremeno sprječavati zaštitnim mjerama, uz istovremeno poštovanje određenih principa ekonomske politike koji imaju suštinski značaj za ostvarivanje održivog razvoja. „Ma šta ja mogu da uradim!“, ovako zvuči rezignirana reakcija na globalne probleme klimatskih promjena ili siromaštva. "Možeš mnogo toga da učiniš!", odgovor je koji nudi koncept održivog razvoja. "Moraš nešto da učiniš, ako ovaj koncept shvataš ozbiljno." Jer,

održivi razvoj ne obuhvata samo - kako se to često čuje - sve nivoe od globalnog do lokalnog, održivi razvoj tiče se i *individualnog* nivoa: bez napora i truda svakog pojedinca ne može ni doći do promjene u smislu održivog razvoja.

## OKOLIŠ, PODUZETNIŠTVO I ODRŽIVI RAZVOJ

Neosporno je kako je poduzetnički napredak donio korist čovječanstvu. Međutim, danas je jasno da taj poduzetnički napredak nije u skladu s postulatima očuvanja okoliša. Ukoliko se u dalje planiranje poduzetničkog rasta ne uključi skrb o zaštiti okoliša, sasvim je izvjesno da će poduzetnički rast izostati, a samim tim

izostat će i napredak civilizacije. Kako je riječ o vrlo složenom problemu, pristup njegovu rješavanju mora biti interdiscipliniran, a dostignut visok nivo kulturnog, naučnog i tehnološkog razvoja mora poslužiti kao osnova za razuman i harmoničan daljni razvoj odnosa između okoliša i čovjeka.

Zbog sve intenzivnijeg iskorištavanja prirodnih resursa s jedne te nekontrolisanog povećanja broja stanovništva s druge strane dolazi do sve izraženijeg nesklada između prirodnih izvora i stanovništva koje živi na Zemlji. Rezultat tog nesklada je kriza okoliša, odnosno „stvaranje neravnoteže u ekološkim sistemima koja neprekidno traje te utječe na živu i neživu prirodu na Zemlji uključujući i čovjeka“.

Širom svijeta sve više poljoprivrednika se okreće "biodinamičkoj" ili "organskoj" proizvodnji. Šta to znači? To prije svega znači da oni upotrebljavaju tehnike i metode rada koje se ne zasnivaju na hemijskim i genetičkim supstancama i tehnologijama agroindustrije, već se zasnivaju na ekološkom znanju.

"Oni uzgajaju različite kulture i to po principu mijenjanja mjesta sadnje, tako da insekti koji se nakupe na jednoj kulturi nestaju tokom sljedećeg perioda sadnje. Oni znaju da nije pametno u potpunosti eliminisati štetočine, jer bi to značilo da se narušava ravnoteža jednog zdravog ekosistema. Umjesto umjetnog đubriva ovi poljoprivrednici tlo đubre ostacima biljaka i time tlu vraćaju organske materije i ne narušavaju prirodno biološko kretanje." Često se naglašava da održivi način proizvodnje ne može osigurati dovoljne količine potrebne hrane za svo stanovništvo svijeta koje je u stalnom porastu. Nakon istraživanja koja su sprovedena tokom proteklih godina i zahvaljujući dosadašnjem iskustvu ovakav stav se može argumentovano pobiti.

Fritjof Capra sazeo je nekoliko interesantnih rezultata u jednom izlaganju na Međunarodnoj konferenciji o održivom

razvoju poljoprivrede, održanoj u talijanskom gradu Bellagio (Belađo) 1999. godine: u Bellagio-u su naučnici iznijeli izvještaj koji kaže "da je upotreba eksperimentalnih tehnika širom svijeta - promjena kultura na mjestu sadnje, upotreba prirodnih đubriva i komposta, proizvodnja na terasama i vodenim površinama - na različitim područjima koja su do tada smatrana neadekvatnim za proizvodnju viška hrane donijela spektakularne rezultate.

Naprimjer, agro-ekološki projekti u kojima je sudjelovalo oko 730.000 porodica u Africi doprinijeli su porastu proizvodnje od 50 do 100%, dok su troškovi proizvodnje bili drastično smanjeni, čime je osigurano proširenje proizvodnje. Prilikom sprovođenja ovih projekata uvijek i iznova se pokazivalo da biodinamična proizvodnja ne samo povećava produkciju i nudi veliki broj ekoloških prednosti, već i da je isplativa za poljoprivrednike."

Održiva poljoprivreda je ekološki održiva, ekonomski sposobna za održanje, socijalno odgovorna, čuva prirodna bogatstva od potpunog uništavanja ili iskorjenjivanja i služi kao osnova za buduće generacije, koristi metode i postupke rada koji do maksimuma dovode produktivnost tla, a istovremeno minimiziraju štetno djelovanje na tlo, vodu, vazduh i zdravlje, kako proizvođača tako i konzumenata. U središte svog interesovanja postavlja metode i postupke proizvodnje koji održavaju prirodne resurse, trudi se da što manje koristi nerazgradive materije i sredstva napravljena na bazi nafte, da ih zamijeni i dugoročno potpuno izbaci iz upotrebe.

Ova sredstva trebalo bi da se zamijene sredstvima načinjenim od razgradivih materijala, koristi metode i postupke rada koji su prilagođeni uslovima rada na dotičnim lokacijama, zasniva se na znanju ratara i stočara, na njihovim sposobnostima i trudi se da ih maksimalno uključi u proces proizvodnje."



Slika 4. Prezentacija i ponuda organskih – fer proizvoda

Principom fer-trgovine osigurava se njihova egzistencija te su u mogućnosti da planiraju svoju budućnost. Kooperative malih proizvođača dobijaju premije za socijalni i ekološki razvoj koje se upotrebljavaju za čistu vodu za piće, medicinsku skrb, izgradnju školskih sistema itd. Čest je slučaj da upravo FER-TRGOVINA omogućava prelazak na bioproizvodnju, jer je ona povezana sa dosta visokim troškovima.

Inicijative fer-trgovine stvaraju uslove rada i života koji su dostojni čovjeka: regulisan radni odnos sa minimalnim dohotkom zagarantovanim zakonom, zakonski regulisan minimum standarda, zaštitu od trovanja opasnim agro-hemikalijama, zabranu prisiljavanja na rad i najmanju mjeru zdravstvene zaštite, što u zemljama Juga nije, samo po sebi, razumljivo.

## LIČNI PRIMJER ODRŽIVOG SISTEMA KROZ BIZNIS

ORGANSKA PROIZVODNJA “HERCEG”, se nalazi u selu Hercezi, udaljenom od Novog Travnika oko 9 kilometara na putu Novi Travnik – Gornji Vakuf/Uskoplje. Selo je sa brojnim stanovništvom (86 domaćinstava) koje se i prije rata bavilo poljoprivrednom proizvodnjom, uzgojem ratarskog bilja i stočarstvom. Uz to, veliki broj radno sposobnog stanovništva je radio u fabrikama i drugim pratećim institucijama općine Novi Travnik.

Danas te fabrike ne rade, tako da je većina stanovništva okrenuta iznalaženju mogućnosti samozapošljavanja, a to je u prvom redu poljoprivreda. Klimatski uvjeti i raspoloživi prirodni resursi omogućavaju raznolik izbor opredjeljenja u okviru ove privredne oblasti.

Spoznaja da se novim proizvodima i adekvatnim marketinškim pristupima lokalnom i širem tržištu jedino možemo doći do uspjeha, putokaz su i našoj proizvodnji.



*Slika 5. Zasadi na ORGANSKOJ PROIZVODNJI "HERCEG"*

Osjetivši potrebe tržišta i procijenivši svoje sposobnosti i opredjeljenja otpočeta je probna proizvodnja nevena 2000. godine, na površini od oko 0,3 ha. Danas je ta proizvodnja proširena na 2,5 ha i predstavlja osnovnu sjetvenu strukturu i za ubuduće, iako se na parcelama uzgajaju i neke druge biljne vrste (grah, krompir) koje su sporedni, ali veoma kvalitetan organski proizvod i neophodan u plodoredu pri primjeni adekvatne agrotehnike uzgoja nevena.

Evidentna je činjenica da se samo kvalitetnim proizvodom može osvojiti tržište i povjerenje kupaca, a na bazi toga povećati primarnu proizvodnju bez rizika za adekvatan plasman. S tim ciljem je nastavljena primjena tradicionalnog uzgoja bez primjene hemijskih sredstava, prihvaćeni su svjetski standardi za prakticiranje organske poljoprivrede te je od 2000. godine isključiva profesionalna

orijentacija bila bavljenje organskom proizvodnjom, što je potkrijepljeno i certifikatom za organske proizvode.

ORGANSKA PROIZVODNJA HERCEG već duži niz godina razvija projekat razvoja organske proizvodnje na području općine Novi Travnik i u svom programu ima vlastitu proizvodnju i preradu ljekovitog bilja. Trenutno na tržište plasira 5 proizvoda iz asortimana ljekovitog bilja (nevenova krema, gavezova krema, nevenov čaj, nevenovo ulje, neven med) u fazi razvoja imamo proizvode (sokovi od maline, kupine, ribizle, višnje, jabuke, zohve kao i đemove, razne sirupe od trputca, bokvice, koprive, majčine dušice).

Sve sirovine se dobavljaju iz prirode koja je na netaknutom području, a preparati se spravljaju bez ikakvih hemijskih dodataka, konzervansa tako da njihova vrijednost ima prirodnu kvalitetu. Pogon za preradu ispunjava ISO 9001:2008 standard.





Slika 6. Paleta proizvoda ORGANSKE PROIZVODNJE "HERCEG"

Ideja ORGANSKE PROIZVODNJE HERCEG jeste da se na području općine Novi Travnik razvije projekat formiranja opće zadruge OPH EKO, koja će biti registrovana kao pravni subjekt. Na tom području se pravi jedan pogon za preradu voća, povrća, ljekovitog bilja, skladištenje, te pakovanje i distribuciju gotovih proizvoda. Također su u planu da se opreme apartmani, bungalovi za smještaj gostiju,

kako bi čitav sistem bio obuhvaćen sa Ekoturističkom ponudom.

Dalje, aktivnosti uključivanja 20 kooperanata i 30 sakupljača ljekovitog bilja sprovede će se kroz radionice, seminare, obuke i upoznavanje potencionalnih kooperanata, sakupljača sa projektnom idejom, ciljevima projekta i zajednički razvijati liniju nove proizvodnje, sokova, džemova, čajeva, čajnih mješavina i slično.



*Slika 7. Detalji iz proizvodnog pogona*

Mogućnost plasmana nevena kao sirovine za farmaceutsku industriju, a posebno mogućnost razvoja i vlastitih prerađivačkih kapaciteta, nameće potrebe proširenja obima proizvodnje. Uz to su velike mogućnosti dopune proizvodnog asortimana kroz sakupljanje samoniklog ljekovitog bilja.

Sve su to pouzdani indikatori koji ukazuju da se radi o dugoročnom profitabilnom projektu koji može da animira značajan broj neangažiranog radno sposobnog stanovništva ruralnih prigradskih područja (cijele porodice) i sa njihovim (u svjetskim razmjerama) malim imanjima stvori makro-organizacioni kompleks, ne na osnovi fizičke integracije, nego na integraciji interesa (zajednički nastup na tržištu).

Znamo da postati “neko i nešto” na tržištu je, u ovakvim uslovima privređivanja, moguće samo koncentracijom ponude u velikim količinama, ponudom proizvoda standardne kvalitete i uz adekvatnu prodajnu cijenu.

## **ZAKLJUČAK**

Organska proizvodnja se povezuje sa ruralnim turizmom, odnosno, sa ekoturizmom. Eko-turizam se definira kao turistička aktivnost koju organiziraju poljoprivredni proizvođači na vlastitom gazdinstvu. Porodična poljoprivredna gazdinstva mogu, uz proizvodnju i plasman organskih proizvoda, pružati i dodatne turističke usluge prilagođene željama turista. Na taj način gazdinstva postaju nosioci razvoja eko-turizma, odnosno, ukoliko su to organska poljoprivredna gazdinstva, nosiocima razvoja eko-turizma. U Strategiji razvoja eko-turizma u ruralnim područjima, navedeni su turistički potencijali Bosne i Hercegovine, s obzirom na mogućnosti za razvoj savremenih tipova turizma. Važnost organske poljoprivrede ogleda se u činjenici da je to komponenta koja istovremeno može povezivati ekologiju i turizam te time postaje bitan faktor održivog razvoja turizma.

Potrebno je institucionalno razvijati i iskorištavati pretpostavke za proizvodnju organskih prehrambenih proizvoda u BiH i njihovo plasiranje kroz ugostiteljske objekte, jer se radi o segmentu turističke

ponude koji će sve više dobivati na važnosti.

Organska poljoprivreda predstavlja prirodni potencijal BiH, a daljnji razvoj iste utječe na očuvanje okoliša i omogućava razvoj turističke ponude u ruralnim krajevima BiH. Anketama kroz rad, je analizirano stanje organske poljoprivrede u BiH i predstavljena mogućnost razvoja ekoturizma.

Prednost naše zemlje, kada je seoski turizam u pitanju, jeste raznolik reljef, pa tako imamo uređena sela i izgrađena u brdsko-planinskim predjelima. Naročitu draž imaju i potpuno različiti mentaliteti domaćina. Najlakši plasman organske hrane imaju poljoprivrednici koji se bave seoskim turizmom. Oni svojim gostima pripremaju obroke od organskih proizvoda i na taj način ih prodaju po mnogo višim cijenama od onih koje bi postigli na pijacama. Organska hrana je šansa za seoski turizam u BiH i mogla bi mnogo da pomogne našim seoskim domaćinstvima koja se bave turizmom, čime bi se poboljšao sistem života.

## LITERATURA

- [1] Willfort R. (1978): "Ljekovito bilje i njegova upotreba", Zagreb,
- [2] Messegue M.(1973): "Vratimo se prirodi", Rijeka,
- [3] Puraca V.: "Organska poljoprivreda",
- [4] Znaor D.: "Ekološka poljoprivreda",
- [5] Puraca V. "Ekološka i biljno – hranidbena biljna proizvodnja",
- [6] Tanović, N.: Organska proizvodnja hrane, Agri, 1989. god.:
- [7] Nevenko Herceg: Okoliš i održiv razvoj SYNOPSIS Zagreb,2013.god.
- [8] Martin B. 1998.: Ekološko Kmetijstvo, Ljubljana.
- [9] Rundgen Gunnar, 2002.: Organic Agriculture Certification, CEO GroLink AB, Hoje, Sweden
- [10] Šarić T., Bisić-Hajro Dž., Šaćiragić B., Velagić-Habul E., 1986: Biljna proizvodnja, Svjetlost, Sarajevo
- [11] Šarić T. 1991.: Opšte ratarstvo, IV izdanje, Zadrugar, Sarajevo
- [12] Velagić-Habul E., Nikolić A., Aprilis F. 2002.: Proizvoditi hranu na organski način, Beta, Sarajevo
- [13] Zonar D. 1996.: Ekološka poljoprivreda, Globus, Zagreb.
- [14] Dardić M., Todorović Vida, Zarić D., Mitrić S., Đurić Zorica: Uputstvo za integralnu proizvodnju kupusa. Projekt „Unapređenje proizvodnje voća, i povrća putem sistema održive proizvodnje u 5 Balkanskih zemalja. CIHEAM-IAM Bari, poljoprivredni fakultet Banja Luka, 295-317. 2005.
- [15] Darić M.: Osnivanje društva za certifikaciju organske i integralne poljoprivredne proizvodnje. Elaborat, Banja Luka, -18. 2006.
- [16] Đorđević Snežana: Primena mikroorganizama u organskoj poljoprivredi. Organska poljoprivreda, Novi Sad, 523-543. 2008.
- [17] Lazić Branka, Babović J., Sekulić P., Malešević M., Lazić Sanja, Đurovka M.,
- [18] Lazarević R.: Organska poljoprivreda. Tom I. Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad, - 348. 2008.
- [19] Lazić Branka, Babović J., Keserović Z., Korać Nada, Radanović D., Berenji J.,
- [20] Đorđević Snežana, Maširević S., Dragović S., Nikolić R., Radojević V.: Organska poljoprivreda. Tom II. Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad, 355-686. 2008.
- [21] Lazić Branka, Darić M., Todorović Vida: Organska proizvodnja kao dio multifunkcionalnog ruralnog razvoja. Agroznanje br. 4. 34-40. Banja Luka, 2008.
- [22] Lešić Ružica, Borošić J., Butorac I., Čustić Mirjana, Poljak M., Romić D.: Povrtarstvo. Zrinski, Čakovec, -627. 2002.
- [23] Maširević S.: Biološko suzbijanje prouzrokovala bolesti, štetočina i

- korova. Organska poljoprivreda, Novi Sad, 545-598. 2008.
- [24] Oljača Snežana, Kovačević D., Oljača M., Bolijanović Ž.: Povećanje proizvodnog potencijala agroekosistema u sistemu održive poljoprivrede. Eko-konferencija, Ekološki pokret grada Novog Sada, 13-18. 2002.
- [25] Paradiković Nada, Šoštarić Jasna, Horvat D.: Organsko-biološki i konvencionalni uzgoj rajčice. Poljoprivreda 8. Osijek, -43. 2002.
- [26] Zonar D.: Ekološka poljoprivreda. Nakladni zavod Globus, Zagreb, -467. 1996.
- [27] Lična istraživanja, internet.